

Romové stále na indexu aneb příklad sociálního znevýhodnění

Lenka Gulová

Klíčová slova

Segregace, předsudky, úspěšná integrace, sociální znevýhodnění, chudoba, nedostatečné vzdělání, strategie, pedagogové, romské děti, romští žáci

Anotace

Situace romského obyvatelstva je značně komplikovaná a neutěšená nejen v kontextu ČR, ale také v rámci celé Evropy, kde žije přes 10 milionů Romů. Vzhledem k počtům obyvatelstva Evropy není toto číslo nijak závratné, přesto se mnohé státy nedokáží zasadit o komplexní a rozsáhlejší změnu přístupu k této národnostní skupině a přijmout taková opatření, která by jejich životní perspektivy narovnal. Ve vztahu k Romům, ať v oblasti školství nebo v sociální práci, se stále objevuje tendence segregovat tuto skupinu obyvatelstva. Přestože se jedná o nelegální přístup k menšině, stále hovoříme v tomto slova smyslu, jakoby existovala nebo mohla existovat. Příklady segregace jsou běžné, stále je na našem území řada škol, kam dochází především romští žáci; stejně tak jsou zde lokality, kde žije početná skupina Romů ve složitých životních podmínkách. Tato novodobá „ghetta“ mnohdy vznikla v důsledku sociálního znevýhodnění Romů a možná i v důsledku předsudků a xenofobních postojů většinového obyvatelstva, které se zbavuje nepohodlných sousedů, často zatížených nedostatečným vzděláním a chudobou. Každá země má k dispozici řadu mechanismů vedoucích k úspěšné integraci, jsou doporučeny akční plány, hovoříme o mediátorech, o podpoře, o projektech, dotacích, o asistenci ve školách. Jedno z nejdůležitějších doporučení se týká opatření, které by měly přijmout všechny evropské vlády a tím doporučením je, že romské děti musí docházet hned a okamžitě do běžných základních škol, vzdělávat se v hlavním vzdělávacím proudu. Mezi další doporučení patří kvalitní příprava učitelů, která zahrnuje mimo jiné základy romštiny, romologie i romistiky. Stejně kvalitně musí být připraveni asistenti pedagoga a současně na všech úrovních vzdělávání romští pedagogové. Romským dětem musí být vytvořeny takové podmínky pro edukaci, aby tyto měly šanci dosáhnout na kvalitní vzdělávání a tím zvýšit svoje profesní i životní perspektivy. Současně je velmi důležité pracovat i s většinovým obyvatelstvem, které trpí předsudky a nedostatečnou tolerancí.

Romové – integrace a segregace

Situace romského obyvatelstva je značně komplikovaná a neutěšená nejen v kontextu ČR, ale také v rámci celé Evropy, kde žije přes 10 milionů Romů. Vzhledem k počtům obyvatelstva Evropy není toto číslo nijak závratné, přesto se mnohé státy nedokáží zasadit o komplexní a rozsáhlejší změnu přístupu k této národnostní skupině a přijmout taková opatření, která by jejich životní perspektivy narovnal.

Ve vztahu k Romům, ať v oblasti školství nebo v sociální práci, se stále objevuje tendence segregovat tuto skupinu obyvatelstva. Přestože se jedná o nelegální přístup k menšině, stále hovoříme v tomto slova smyslu, jakoby segregace existovala nebo mohla existovat. Tato praxe je absurdní, nemá nikde základ a měla by být na všech úrovních společnosti, tedy i v oblasti vzdělávání zastavena. Když shrneme všechny dosavadní zkušenosti s procesem integrace, tak vše co potřebujeme, je kvalitní politický systém, který by měl garantovat přístup ke vzdělávání bez překážek všem jedincům, tedy i Romům.

O snahách segregovat romské obyvatelstvo, často z „ušlechtilých pohnutek“ ve smyslu soustředěnější integrace, se můžeme přesvědčit i v praxi všedního dne. Příkladem může být nedávná situace ve Valašském Meziříčí, kdy se rozhodlo místní zastupitelstvo otevřít dvě první třídy, jednu pro děti z většinové společnosti a druhou pro romské děti. Důvody pro tyto segregacionistické tendence, které do médií uváděli představitelé města i vedení školy, probouzely zděšení mezi odborníky i laiky, kteří se v tématu integrace Romů angažují. Až po intervenci odborníků z ministerstva školství a po hrozbách, že škola může být vymazána z registru škol, bylo segregaci zamezeno a prvního září letošního roku zasedne vedle sebe v lavicích deset romských dětí a sedm dětí z většinové společnosti¹. Příklady segregace jsou běžné, stále je na našem území řada škol, kam dochází především romští žáci. V neoficiální rovině se hovoří o těchto školách v souvislosti se sníženými nároky na vzdělávání romských dětí, z nichž mnohé

---

¹ Podle České školní inspekce mohlo rozdělením školáků dojít k porušení školského zákona. Ten totiž říká, že vzdělávání je založeno na rovném přístupu bez jakékoliv diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry či národnosti, etnického nebo sociálního původu občana. Pokud by inspekce zjistila porušení zákona, může podat podnět k ministerstvu školství, které má právo provést výmaz školy z rejstříku škol. Takové řešení, jaké zvolila škola ve Valašském Meziříčí, by mělo být v Česku nepřijatelné. Integrovaní Romů lze pouze tehdy, pokud je můžeme poznávat od nejvyššího věku, například už od mateřských školek. Jednání zmíněné školy jde úplně proti soudobým trendům," podotkla již dříve vedoucí kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské komunity Gabriela Hrabánová.

žijí v sociálně znevýhodněném, často málo podnětném prostředí². Tento i jiné důvody, spojené se sociální patologiemi, které svírají sociálně znevýhodněné rodiny, vedou často mnohé rodiče z řad většinové populace k tomu, že nechávají svoje děti přeřadit do jiných škol.

Další důvod souvisí s předsudky a rasismem, který jakoby prožíval v našich zemích svoji obrodu; v běžné populaci převládá přesvědčení, že většinové obyvatelstvo nechce být s Romem ve třídě, v zaměstnání, v tramvaji, nechce jej za souseda, atd. Stále živá klišé o nepřizpůsobivých spoluobčanech přispívají k atmosféře netolerance a xenofobie. Stačí velmi jednoduchá zkouška; každý kdo otvírá diskusní téma k romskému obyvatelstvu v prostředí svých rodin, přátel, kolegů v zaměstnání, v seminárních skupinách studentů³ nebo ve skupině náhodně vybraných lidí čelí xenofobním postojům mnohých jedinců, kteří často velmi demagogicky obhajují svoje předsudky, mnohdy vytvářené bez vlastních zkušeností a bez schopnosti nahlížet na situaci Romů v širším kontextu.

Určitý vliv na tyto jevy ve společnosti mají média, která dokreslují obraz Romů zejména prostřednictvím kauz spojených se sociálními problémy společnosti. Není to ovšem jen vina médií, museli bychom jít hodně do hlubin lidské bytosti, která hltá stránky bulváru a od zpráv očekává senzaci a špínu.

Každá země má k dispozici řadu mechanismů vedoucích k úspěšné integraci, jsou doporučeny akční plány, hovoříme o mediátorech, o podpoře, o asistenci ve školách, o komunitním plánování a řadě dalších strategií. Jedno z nejdůležitějších doporučení se týká opatření, které by měly přijmout všechny vlády evropských zemí a tím doporučením je, že romské děti musí docházet hned a okamžitě do běžných základních škol (velká skupina romských dětí v českých podmínkách navštěvuje speciální školy, bývalé zvláštní školy), vzdělávat se v hlavním vzdělávacím proudu. Mezi další doporučení patří kvalitní příprava učitelů, která

---

² Dítě, které má tři roky, tedy 36 měsíců má slovní zásobu v tomto rozsahu; 1200 slov mají běžně děti ze střední společenské vrstvy, dítě z nižší společenské vrstvy, kde rodiče pracují v dělnických profesích má zásobu 600 slov, chudé děti ještě méně. Děti z chudých prostředí jsou velmi ochuzeny, nemají zkušenosti pro rozšíření slovní zásoby, jazykové schopnosti se rozvíjejí na základě zkušeností, pro děti je důležité prostředí, nedostává-li se mu podnětů doma, je třeba kompenzovat tento nedostatek prostřednictvím dalších aktivit v oblasti vzdělávání i pedagogiky volného času. Děti, které jsou slabší, mohou být ignorovány učitelem, mnohé z nich jsou stále na chvostu zájmu učitele. Schopnosti se rozvíjejí na základě zkušeností.

³ V rámci předmětu základy axiologie (tento předmět je určen pro studenty oboru sociální pedagogika), který garantuje autorka tohoto textu se mnozí studenti vyjadřují negativně k romskému obyvatelstvu, zaznívají zde silné xenofobní postoje a je s podivem, že tato skupina studentů, která si zvolila oblast sociální pedagogiky, není schopna většího nadhledu a empatie.

zahrnuje základy romštiny, romologie i romistiky. Již dnes se objevují první vzdělávací instituce, které nabízí svým studentům vzdělávání v této oblasti⁴. Stejně tak kvalitně musí být připraveni asistenti pedagoga; dnes již není možné, aby na těchto pozicích byli pracovníci, kteří mají pouze základní vzdělání. Romským dětem musí být narovnána šance na stejné vzdělání, které se dostává dětem ve většinové společnosti.

Politika a vláda má povinnosti k menšinovému, sociokulturně odlišnému obyvatelstvu a nemůže se podřizovat vůli veřejnosti. Spíše se hovoří o lokálních problémech, přitom by se situace měla řešit na globální úrovni. Negativní příklady lze pozorovat v řadě států Evropy, všudypřítomný rasismus ztěžuje proces integrace. Je zapotřebí změnit přístup k Romům, situace Romů v Evropě je děsivá, nastal čas řešit ostudu, hanbu spojenou s mnohaletou diskriminací, která leží na tomto kontinentě i v období, které se snaží o prosazování lidských práv na všech úrovních života společnosti.

Zpráva OECD z posledního období, která se týká včasné péče⁵, vytvořila směrem k české republice závěry, kterým je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. V této zprávě se uvádí, že jsou u nás iniciovány nejrůznější aktivity směřující k romským dětem, rovněž je dobře hodnocena spolupráce s romskou komunitou; programy spolupráce tedy fungují dobře a do procesu integrace se zapojuje stát i nezisková sféra. Kde však OECD spatřuje problém, je v oblasti včasné péče. Romské děti mají nedostatečný a pozdní přístup do mateřských škol, zpráva uvádí, že není dostačující síť přípravných tříd. Rovněž se zde objevuje překvapení z existence většího množství speciálních škol (bývalých zvláštních škol), kde je velký počet romských dětí. Negativně hodnoceny jsou zvláštní metody zařazování romských dětí do těchto typů škol, někteří odborníci ze zahraničí se podivují, jak velký význam se v našich podmínkách přikládá testování dětí⁶. Určité znepokojení lze pociťovat z nízkého počtu romských pedagogů. Příkladem dobré praxe mohou být opět iniciativy Katedry sociální pedagogiky PdF MU, která nabízí nultý ročník přípravy na vysokou školu⁷. Od roku 2001

---

⁴ Příkladem může být i Katedra sociální pedagogiky a Kabinet multikulturní výchovy PdF MU, která v rámci aktivit zaměřených na vzdělávání a integraci nabízí studentům fakulty kurzy romského jazyka pro začátečníky a mírně pokročilé a kurzy romologie.

⁵ Zpráva OECD se týká hodnocení ve 21 zemích Evropy

⁶ *Vzdělávání bez bariér, romské děti v České republice*. Mezinárodní konference organizovaná Evropským centrem pro práva Romů, Romských vzdělávacím fondem a Nadací Open Society Fund, Praha. (12.-13. 11. 2008)

⁷ Finanční prostředky na aktivity a programy směřované na vzdělávání romského obyvatelstva získává Katedra sociální pedagogiky PdF MU z dotačních programů MŠMT.

prošlo touto přípravou více než 130 romských frekventantů a přes 80 jich bylo do vysokoškolského studia přijato⁸. Mnozí z nich jsou již absolventy pedagogické fakulty a pracují v různých sférách pedagogické činnosti.

Pokud se vrátíme k tématu včasné péče, stálo by určitě u nás za úvahu, investovat více prostředků do služeb pro děti a to pro všechny věkové kategorie. Chybí zde služby pro nejmenší děti, zejména alternativy k dřívějším tzv. jeslím, které byly určeny pro věkovou skupinu do tří let. V ČR se k dětem dostávají spíše peníze (nebo přesněji k jejich rodičům, kteří je velmi často nedokáží efektivně zúročit)⁹. U nás je pouze 90% pětiletých dětí v mateřské škole a zde si můžeme položit otázku, kde je těch zbylých 10 %? V demokratické společnosti by měl přístup k dětem v rámci včasné péče zahrnovat oblast zdraví (otázka zdravých dětí se neřeší tak pečlivě, téma je potřeba řešit z různých hledisek, je chyba, že chudí vykazují větší úmrtnost dětí), dále zajistit kognitivní vývoj, trpělivost, určitý blahobyt a hlavně se učit být společně, bez ohledu na kulturní odlišnosti. V práci s dětmi se doporučuje hra, nejrůznější interakce a minimalizovat instrukce učitele. Náš školský systém potřebuje velké množství služeb, potřebujeme asistenty, ale současně i romské učitele a dobře připravené učitele z většinové společnosti.

Investice do mladých lidí se v rámci Evropy zdvojnásobují¹⁰, investice do mladších je výhodnější a víc se vrací, musí se více investovat do včasné péče. Tržně orientovaný ekonomický model drží lidi na dně, příkladem mohou být mladé ženy na mateřské, které se automaticky dostanou z trhu práce. Ženy po mateřské dovolené mají problém se zaměstnavateli, z nichž většina nedokáže nabídnout matkám s malými snížené pracovní úvazky nebo jiné mechanismy, které ženě umožní vrátit se na trh práce a současně pečovat o své dítě. Málo služeb způsobuje problémy, které pak budou vyžadovat obrovské investice na nápravu, mimo jiné také v oblasti školství a sociální práce.

Postřehy od pedagogických pracovníků směrem k vzdělávání romských dětí

---

⁸ <http://www.ped.muni.cz/wsocedu/kmv>

⁹ Terénní sociální pracovníci hovoří o neschopnosti mnohých rodin efektivně nakládat s finančními přídatky na děti, velká část rodin utratí finance už v prvním týdnu po obdržení dávek a rodině se nedostávají peníze na kvalitní jídlo (svačiny do školy) a ostatní potřeby

¹⁰ *Vzdělávání bez bariér, romské děti v České republice*. Mezinárodní konference organizovaná Evropským centrem pro práva Romů, Romských vzdělávacím fondem a Nadačí Open Society Fund Praha. (12.-13. 11. 2008)

V roce 2008 se v rámci Výzkumného záměru PdF MU s názvem Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, uskutečnil odborný seminář¹¹, který přinesl dílčí pohledy na situaci Romů v ČR. Seskládání těchto postřehů odhaluje řadu problémů, s kterými se potýkají asistenti pedagoga, pedagogové i sociální pracovníci. Myšlenky a doporučení, které zazněly na semináři, byly analyzovány a stanou se podkladem pro širší studii, která může přispět k dotváření celistvé koncepce edukace dětí, žijících ve složitých sociálních situacích. Pokud bychom měli prvotně shrnout závěry odborného semináře, tak jeho účastníci se shodují, že **jedním z výrazných mechanismů narovnávání šancí je náročná profese asistenta pedagoga, na jehož bedra jsou položeny úkoly, které mnohdy nezvládají odborníci a často je neúspěšně řeší celý systém vzdělávání i sociální práce.** Samozřejmě, že se mnohé věci daří, ale pokud se pohybujete v praxi, tak vidíte, jak velké množství dětí neprospívá, poněvadž žije v podmínkách, které ho nepodněcují ke vzdělávání a nemá tedy ani možnosti a sílu svoji situaci překonávat. **Asistent pedagoga má velké úkoly, ale bohužel stále ještě nedostatečné vzdělání, které by mu umožnilo, stát se rovnocenným partnerem učitele a získat další cenné kompetence pro náročnou profesi.** Asistent pedagoga je novou profesí ve školním prostředí, bez níž si mnozí učitelé nedovedou představit pedagogickou práci v kolektivu dětí, pocházejících z odlišného kulturního prostředí. Po průkopnickém období, kdy asistentovi pedagoga, dříve romskému asistentovi, stačilo základní vzdělávání a kurz přípravy asistenta pedagoga, začíná střídat období, kdy se pomalu prosazuje požadavek (zejména ze strany učitelů a ředitelů škol) na vyšší vzdělávání tohoto pedagoga, které by mu umožnilo být výraznějším a hlavně rovnocennějším partnerem učitele. Asistent pedagoga nekomunikuje pouze s učitelem a žákem, ale zejména s rodinou žáka a řadou dalších subjektů, kteří se na vzdělávání a narovnávání šancí dětí podílejí. Samozřejmě, že jsou důležité zkušenosti a etnicita asistenta pedagoga, ale současně by měl vidět do celého kontextu vzdělávání, což bez hlubšího studia není jednoduché. Pokud mají učitelé zkušenost s asistentem, který dosáhl alespoň středoškolského vzdělání, těžko budou mít zájem pracovat s asistentem, který má pouze kurz a základní vzdělávání. Vyšší vzdělání by asistentovi umožnilo více participovat na práci

---

¹¹ Seminář s názvem **Asistent pedagoga a jeho úloha ve vzdělávání sociálně znevýhodněných skupin otevřel řadu problémů, jejichž řešení by mohlo vést k upevnění efektivnější koncepce integrace, než s jakou se setkáváme v současnosti. Seminář probíhal na Pedagogické fakultě MU dne 10. 4. 2008.** Zúčastnilo se ho téměř třicet asistentů pedagoga, odborníků na problematiku integrace, aktivistů z řad majority i romského obyvatelstva. V závěrečném bloku semináře byla realizována panelová diskuse a ohnisková skupina. Byl pořízen její doslovný záznam, který byl následně analyzován.

učitele, stal by se jeho partnerem a mohl by převzít část jeho kompetencí, které souvisí se sociokulturním prostředím dítěte. Nejvyšším ideálem spolupráce by pak byl asistent pedagoga s vysokoškolským vzděláním (adekvátně ohodnoceným finančně), který by s učitelem vytvořil efektivní pracovní tým¹².

Asistent je zde vnímán jako nezastupitelný prvek směrem ke vzdělávání romských dětí. Vzhledem k očekávání, která k němu směřují, nejsou zatím velké požadavky na jeho vzdělávání. Asistenti pedagoga se potýkají s řadou problémů, chybí přesnější vymezení jejich kompetencí. Musí propojit rodinu, školu a romské dítě. Mnozí z nich jsou pro svoje školy téměř nenahraditelní.

Asistenti si stěžují na pracovní podmínky, zejména na nejistotu v zaměstnání, také vyslovili nespokojenost s pracovními podmínkami, zejména k pracovním smlouvám, které jsou vystaveny na dobu určitou. Žijí a pracují v nejistotě, pokud škola nezíská dotaci, tak může vedení školy asistenta propustit. Další stížnosti směřovaly **na nedostatečnou připravenost učitelů, kteří neumí nebo i nechtějí s asistentem spolupracovat.** Sami asistenti pedagoga nejsou dostatečně uvedeni do profese, mnozí z nich si rámec svých úkolů vytvářejí spíše intuitivně. Mnozí asistenti pedagoga, kteří se účastnili semináře, se kriticky vyjadřovali k přípravě učitelů. Hovořili o jejich nedostatečném vzdělávání v tématu romského národa a časté neschopnosti přijímat odlišnosti. Za tímto problémem stojí nedostatečná připravenost pedagogů pro práci s romskými dětmi. Důležité je také podotknout, že efektivita spolupráce zůstává především na učiteli. Mnozí z nich berou asistenta jako konkurenta nebo díky jeho nízké kvalifikaci mají nedůvěru v jeho schopnosti a v neposlední řadě mají učitelé, stejně jako většinová společnost averzi vůči romskému národu, způsobenou jednak důsledky historického kontextu, předsudky a xenofobií, případně i rasistickými postoji.

Dalším prvkem je také to, že mnozí učitelé neumí spolupracovat s asistentem pedagoga, nemají zkušenosti, chybí jim v této oblasti kompetence a dovednosti. Nabízí se tedy otázka, jestli by nebylo vhodné zařadit do vzdělávání učitelů metody a prostředky spolupráce asistenta a učitele a nabídnout učitelům z praxe kurzy, které by je učily mechanismům efektivní spolupráce.

---

¹² Na PdF MU byl v září 2008 otevřen v prezenční formě studia nový bakalářský program sociálně pedagogické asistentství

Další poznatky hovoří o začarovaném kruhu **vzdělávání romských dětí, které brzdí sociální handicap, často nepodnětné rodinné prostředí, stále živé předsudky většinové společnosti a poněkud nekoncepční vzdělávací systém, do kterého jen zvolna pronikají nové trendy.** Složitá situace v mnohých rodinách, kam asistenti docházejí, se promítá na prospívání dítěte. Mnozí asistenti se vyjadřují k tomu, jak je těžké pracovat s dítětem v rodinném prostředí, kde dítě postrádá dostatek soukromí pro přípravu do školy.

K pojmu emoce se v našich výstupech vázaly spíše **obavy, nejistota a zklamání, například „z pracovních skupin“¹³, které mají řešit různá témata integrace romského obyvatelstva nebo i ze strany řídicích orgánů, které by mohly na podněty a návrhy reagovat pružněji a vytvořit systém, který by pracoval funkčně a efektivně.** Konkrétní výhrady se vázaly k dotačním titulům MŠMT¹⁴, k zaměstnávání asistenta pedagoga a například **k definování sociálně znevýhodněného žáka nebo spíše k mechanismu narovnání šancí těch skupin obyvatelstva, které žijí ve složitých životních podmínkách a nejsou schopni překonat toto znevýhodnění vlastními silami.** Velkým tématem oblasti školství, ale i například sociální práce a sociologie je pojem sociálně znevýhodněné dítě nebo sociálně znevýhodněný jedinec či skupina. Různí odborníci se pokouší definovat, kdo je sociálně znevýhodněný jedinec, lze konstatovat, že neexistují přesná kritéria pro posouzení této skupiny a problémy s vymezením jsou i jinde v Evropě¹⁵. Momentálně se tedy nacházíme v určitém stádiu očekávání, jak dopadne další jednání odborníků, kteří se k této problematice vyjadřují a výsledkem by měla být definice, která bude sociálně znevýhodněného jedince charakterizovat v souladu s jeho potřebami v oblasti výchovy a vzdělávání. Při ministerstvu školství vznikly skupiny odborníků, které by měly rozhodnout, jak budeme v budoucnu pohlížet na sociálně znevýhodněného jedince a vzhledem k tomu volit vhodné přístupy a metody k narovnávání jeho šancí ve společnosti.

Prozatím jsme se naučili tento pojem používat v představě, že se jedná o někoho, kdo nemá dostatečně silné socioekonomické zázemí a v této souvislosti se musí nutně vybavit prostředí mnohých rodin, mezi které patří rodiny migrujících cizinců, neúplné rodiny, občas i rodiny

---

¹³ Například při Ministerstvu školství existovali v roce 2008 dvě pracovní skupiny, které řešily legislativu týkající se vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí

¹⁴ Problémem jsou také projekty, které jsou často skvělé, ale málokdy dostatečně udržitelné, aby přinesly dlouhodobější výsledky. Určitá kritika zaznívá i směrem k dotačním titulům (což známe i v našich podmínkách), které se vypisují na omezenou dobu (například jeden rok), příkladem může být v našem školství financování asistenta pedagoga, kdy si ředitelé škol musí žádat o finanční prostředky na každý rok a přitom nemají zaručené, že je získají

¹⁵ <http://www.msmt.cz>; odbor základního školství, prezentace Dr. Jiřina Tichá

s více dětmi a také romské rodiny¹⁶, které právě jejich složitá životní i společenská situace staví do pozic segregované skupiny, která potřebuje výraznou podporu všech mechanismů spadajících do oblasti sociální politiky, sociální práce a vzdělávání. A právě oblast školství a vzdělávání se jeví jako nejefektivnější investice zejména do mladé generace, která potřebuje zvýšit svoji profesní perspektivu a tím i šanci změnit postavení Romů ve společnosti.

Romské školy, romská ghetta aneb segregace v českých podmínkách, účastníci semináře se vyjadřovali k podobám segregace v našich podmínkách, k situaci v lokalitách, kde žije početné romské obyvatelstvo v začarovaném kruhu nedostatečného vzdělání, nezaměstnanosti a dalších sociálních patologií. Objevuje se zde i pojem **dobrovolná segregace** jako důsledek předsudků a xenofobie, ale i nedostatečného vzdělání mnohých romských rodičů, kteří svoje děti umísťují do „romských škol“, jednak z obav o jejich bezpečí nebo volí jednodušší řešení a dítě navštěvuje speciální školu nebo speciální třídu v běžné škole, neboť se jedná o rodinou „tradiční“¹⁷. Mnohé děti nemají za sebou dostatečnou přípravu v předškolním vzdělávání a jeví se tedy jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami, které je nutné vzdělávat podle vzdělávacích plánů speciální školy.

Slovo segregace se ve vztahu k romské populaci objevuje čím dál častěji. Začíná se hovořit o segregovaných školách, tedy o školách, které mají velké procento romských žáků. O školách, kam rodiče z většinové společnosti neposílají z různých důvodů své děti. Téma se objevilo i na tomto odborném semináři, kde se hovoří o vyčleňování Romů ze společnosti, o vzniku novodobých ghatt, kde žijí ve složitých sociálních podmínkách romské rodiny a samozřejmě i romské děti.

Romové mají svoji kulturu a její nepochopení vede k segregovaným romským školám, k sociálním a jiným problémům, s jejichž důsledky se potýkají jak sami Romové, tak většinová společnost. Tyto skutečnosti zaznívaly v jednotlivých interpretacích velmi výrazně. Zazníval zde i názor, že **Romové sami mají malé povědomí o své kultuře, jazyku, historii, atd. A jako řešení se zde opět nabízí rozšiřování romologie a romštiny do různých oblastí a přirozeně do oblastí školství a to nejen do základních škol, ale současně**

---

¹⁶ Viz Gabalova výzkumná studie zaměřená na situaci Romů v ČR

¹⁷ S touto „tradiční“ souvisí vysoké počty romských dětí ve speciálních, dříve zvláštních školách, kam je umísťovali jejich rodiče, často s doporučením odborníků

zakomponovat romskou kulturu do vzdělávacích programů určených pedagogům.

Smyslem je samozřejmě podpora a snaha o zachování kulturního dědictví Romů. Současně by mělo vstoupit do povědomí odborníků, pedagogů i aktivistů, kteří se věnují romské populaci, že děti přicházející do vzdělávacího procesu, jsou oproti dětem z většinové populace znevýhodněny svým kulturním prostředím, kde se často hovoří směsicí romského a českého jazyka, přičemž v českých školách výuka probíhá v češtině, většinou bez ohledu na mateřský, v tomto případě romský jazyk. Učitelé často nemají povědomí o specifikách romštiny, jejíž některé aspekty pronikají do českého jazyka, který si dítě v plném rozsahu osvojuje až při vstupu do školy. Učitelé a další pedagogové neví o romském etnolektu češtiny¹⁸ a pokud dítě neprospívá, neuvažují o tom, že možná příčina školního neúspěchu souvisí s kulturními odlišnostmi dítěte, do kterých spadá i mateřský jazyk, romština.

Analýza odborného semináře potvrdila, že **je ze strany různých subjektů zájem o řešení romské otázky, do procesu integrace se zapojují jednotlivci i instituce, ať se jedná o Romy nebo většinové obyvatelstvo.** Angažuje se neziskový a nevládní sektor, stejně jako vládní a státní instituce. Neziskové organizace (vnímáme jejich nepopiratelný význam i v našich podmínkách¹⁹) velmi často přebírají úkoly vlády a „hasí za ni“ nejožehavější problémy. Bohužel vazby mezi neziskovým sektorem, nevládními organizacemi a státní sférou nejsou dostatečně hluboké, chybí výraznější podpora a spolupráce. Problémem jsou také projekty, které jsou často skvělé, ale málokdy dostatečně udržitelné, aby přinesly dlouhodobější výsledky. O dlouhodobější horizont se snaží dotační programy na integraci Romů, sociálně znevýhodněných dětí, žáků a studentů, dále projekty zahrnující jazykové vzdělávání a multikulturní výchovu, včasnou péči, podporu škol a školských zařízení a také dotace určené na asistenty pedagoga a romským studentům. Tyto projekty každoročně vypisuje a garantuje Ministerstvo školství ČR. Velká očekávání jsou také vkládána do strukturálních fondů Evropské unie, operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Projekty řešené v letech 2007 až 2013 mohou přinést směrem k integraci romského obyvatelstva v ČR výrazné změny.

Přes všechny pozitivní trendy a tendence postupuje proces integrace zvolna. Na iniciativu všech aktivních prvků procesu integrace působí předsudky obyvatelstva. Tento proces se

---

¹⁸ Do češtiny pronikající specifika romského jazyka

¹⁹ Příkladem v Brně může být DROM, IQ ROMA SERVICE, Dětský dům v Zábrdovicích, Ratolest, Společenství Romů na Moravě a v Čechách, aj.

samozřejmě nezastaví, ale občas je brzděn bariérou xenofobie, se kterou se lze potkávat v každodenních situacích. Objevují se i příklady novodobé migrace Romů, z nich někteří jakoby přestali důvěřovat demokratickým principům společnosti; příkladem může být sice pozvolná, ale přesto stále aktuální migrace Romů do zemí, které pregnantněji zaručují atmosféru tolerance a dodržování lidských práv. Mnozí z těchto českých žadatelů o azyl podávají svědectví, že není úplně jednoduché žít v zemi, tedy v České republice, kde si lidé při vašem vstupu do tramvaje drží příruční zavazadla, k vzdělávání vašeho dítěte se přistupuje skepticky a zaměstnavatelé vás nepřijmou, protože vám vzhledem k vaší barvě pleti nedůvěřují. Je tedy důležité, ke každému programu integrace připojit téma multikulturní výchovy, která pracuje s většinovým obyvatelstvem, otvírá otázky tolerance a vystupuje proti nesnášenlivosti, která prohlubuje předsudky a xenofobii a přizívá rasistické tendence, jak extremistů, tak mlčící většiny.

Použitá literatura

Gulová, L. Sociální pedagogika a multikulturní výchova v otázkách. Brno: MU, 2008. ISBN 978-80-210-4724-2.

Gulová, L. Aktivity a programy směřující k rozvoji vzdělávacích perspektiv romského dítěte. In Vítková et al. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. 2008. ISBN 978-80-7315-167-6.

Němec, J. Včela má pilu aneb přípravné třídy pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Brno: MSD, 2005. ISBN 80-210-3727-X.

Říčan, P. S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 1998.1. vyd. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.

<http://www.ped.muni.cz/wsocedu/kmv>

<http://www.msmt.cz>